



Психология
2024

СОЦИАЛНИ НАГЛАСИ КЪМ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ (АНАЛИЗ НА ФОКУС ГРУПИ В ОБЛАСТ СЛИВЕН)

Иван Стоянов
Златинка Георгиева

SOCIAL ATTITUDES TOWARDS DOMESTIC VIOLENCE (ANALYSIS OF FOCUS GROUPS IN SLIVEN PROVINCE)

DOI: 10.54664/IKSX2207

Ivan Stoyanov
Zlatinka Georgieva

Abstract: This report presents an analysis of individual and group similarities and differences in the views of focus group participants on the topic of domestic violence.

Keywords: violence; family; victims; Sliven Province.

Живот в града или на село е въпрос, който вълнува все повече хората. Независимо че големият град предлага многото възможности, виждаме все повече млади хора да живеят далеч от големия град, търсейки реализация в по-малките населени места. Но какво остава скрито зад позитивните публикации и статистиката за успешно развитие и хармония във взаимоотношенията в съвременното семейство.

* **Иван Стоянов** – доц. д-р, преподавател в катедра „Психология“, Философски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

** **Златинка Георгиева** – доц. д-р, преподавател в катедра „Психология“ към Философски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

Екипът на катедра „Психология“ (М. Манолов, Кр. Петрова, В. Чавдарова, Д. Тасевска, Ив. Иванов, Ив. Стоянов, П. Трифонова-Димитрова, Зл. Георгиева и др.) при Философски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ за периода 2021–2023 г. участва в проект „Социалнопсихологическа биография на насилието в българското семейство и интерпретиране на етнопсихологическите особености спрямо европейските ценности и политики“. Целта на проекта е да изследва причините, следствията и възможните подходи за предотвратяване на насилието, основано на пола във връзка с равенството по отношение на пола.

Част от поставените задачи в проектната дейност:

1. Сформиране на фокус групи.

2. Формулиране на изследователски въпроса, които да засегнат основни изследвани области:

- нагласите към домашното насилие,
- полово-ролеви стереотипи,
- взаимоотношения в семейството,
- психологическите компоненти на възмездната правова дейност,
- определяне на дефицити по отношение на домашното насилие.

3. Работа с групата за разграничаване на факторите, детерминиращи проявите на насилие и формулиране на групови предложения за борба с насилието в семейството както и за промени в социалната сфера, образователната сфера и законодателството.

Предмет на изследването е нагласата на участниците във фокус групите относно феномена домашно насилие.

Обект на изследването са лица от различни възрастови групи, жители на малко, средно и голямо населено място в посочената административна област.

Организация на изследването.

В периода април-юни 2022 г., Ив. Стоянов и Зл. Георгиева сформират 5 фокус групи от по 10 лица в област Сливен. Участниците в трите фокус групи са жители на малко, средно и голямо населено място. Четвъртата група е с лица от различни възрасти,

последната група е с ученици от горен гимназиален курс. Разпределението на лицата по категория религия и етническа принадлежност е случайно. Участието на респондентите е доброволно, случайно разпределени, живеещи в областен град Сливен, малък град и село.

Интересът към област Сливен е предизвикан от Кроскултуралната психология която изследва „...приликите и разликите в индивидуалното психологическо функциониране в различни културни и етнокултурни групи, както и на връзките между психологическите променливи и социокултурните, екологичните и биологичните променливи; и на текущите промени в тези променливи.“ (Добрев, Манолов: 251–252)

В процеса на работа се поставя целта да се проследят индивидуалните и груповите прилики и различия в мнението на участниците във фокус групите относно темата свързана с домашното насилие. Поради процентно големият брой на ромите живеещи в областта беше направен опит да се потвърди тезата, че поведението на индивида се определят от влияния, произтичащи от културния и социалния контекст на собствената група, в която той функционира (независимо от неговата етническа принадлежност).

В същото време възприемането на чуждата за индивида култура вследствие на взаимно влияние, може да доведе до промени в поведението и възгледите за домашното насилие за конкретни етнически групи.

Структура на работните срещи с фокус групите.

1. Въвеждане. Представяне на изследователите и целта на срещата. Представяне на участниците.

2. Въпроси към участниците са разпределени в няколко тематични области свързани с отношението на участниците към съвременното семейство от гледна точка на ролите, функциите и взаимоотношенията в него. Изследва се субективното възприятие на насилието от страна на участниците във фокус групите, както предприемане на работещи мерки спрямо домашното насилие и оказване на адекватна подкрепа на жертвите.

3. Приключване на срещата.

Анализ от проведените работни срещи с участниците от петте фокус групи.

Разглежданата област се намира в Югоизточна България със своите 3544,066 кв. Сливенска област обхваща 3,19% от територията на страната, което я нарежда на петнадесето място сред другите области. По данни от преброяването през 2001г. в Сливенска област живеят 218474 жители с различен етнос и религия, като лицата от ромската етническа група съставляват 11.8% от населението.

Според Кр. Петрова, В. Чавдарова и Д. Тасевска „Ромското семейството се приема като организация, гарант за сигурност. Всички в семейството живеят заедно. Безбрачните също са задължително при родителите си, децата са винаги наблизко около старите хора, които са на голяма почит, болните никога не се изоставят. Ако някой бъде изключен от семейството, той се осъжда на социална смърт.

Социалните роли между мъжа и жената са строго диференцирани – жената е силната икономическа опора, домакинства, възпитава, рядко се занимава с дейност извън семейството. Мъжът е авторитет, взема решенията, изразходва бюджета и неговите доходи се използват само в изключителни случаи. Недопустима е изневярата на жена, както и женски предбрачен живот. Насилие се позволява само от страна на мъжа“ (Петрова, Чавдарова, Тасевска 2021: 79)

Според В.Христова „Развитието на ценностната система също е възрастова задача, чиято възрастова задача също трябва да бъде осъществена през този период...Децата са усвоили ценностната система на родителите си, след което настъпва разцепление и подрастващите са готови да ревизират всички по-рано усвоени ценности и норми“ (Христова В.2022:201)

Тази социално-психологическа характеристика дава основание да се проследи във фокус групите каква е нагласата на

участниците (независимо от тяхната етническа принадлежност) към домашното насилие и полово ролевата нагласа.

Жители на голямо населено място

1. *Участниците* са предимно служители от гр. Сливен, инженери, лекари, общински служители и художници на свободна практика.

Анализ на ситуацията - при запознанството се установи сходство във фамилиите което допринесе за шеговитото заключение „...ние сме като едно семейство“. От самото начало да края на работната среща тази констатация беше предпоставка за ползотворна и задълбочена работа. В предварителния разговор с един от участниците получихме категоричен отказ да се включи в групата, под претекст, че темата не му е приятна и не желае да коментира каквото и било насилие. Този откъс ни дава основание в бъдеще да проведем проучване свързано с това „Каква е причината лица в зряла възраст да не желаят да участват в поучаване свързани с насилието.“

2. *Съвременното семейство* за групата е видимо променено. Съжителство без брак дава свобода, но по-малко емоционална и подкрепяща отдаденост. Въпреки декларираната свобода, младото семейство продължава разчита на помощта на своите родители (бабите и дядовците). Групата е единопдушна, че това е традиция, разширеното семейство да са водещи и подкрепящи (морално, възпитателно и финансово) в отглеждането на поколението. Забързаното ежедневиe е причина, за не добрата комуникация в семейството. Икономическата нестабилност е предпоставка за нарушените взаимоотношения.

3. *Ролевите стереотипи и взаимоотношения в семейството* към настоящия момент са определени като равнопоставени; Двамата еднакво поделят отговорността за отглеждане на децата. Финансово са зависими в конкретни икономически ситуации.

4. *Влиянието на пола върху ролите и поведението в семейството*. Групата под формата на шегички се разделиха на две, жените са обединени в една група срещу мъжете, доказвайки че те

са водещата фигура в семейството съответно мъжете, доказваха значимата им роля във функционирането на семейството. Групите приеха, че са равнопоставени в отглеждането, възпитанието и финансовата стабилност на членовете на семействата.

5. *Формите на насилието* съществуват и това зависи от социалния, образователен и икономически статус на човек.

6. *Основни фактори*, провокиращи насилие са финансови, зависимост към алкохола, страх, ревност, липса на образование, личностова характеристика.

7. *Мерките за преодоляване на насилието* в българското семейство са: нужда от по адекватни закони и мерки за подкрепа, както на жертвата, така и на упражняващият насилие, полицията да има повече правомощия, „обществото да не си затваря очите при наличие на насилие!“.

Жители на малък град

1. *Участниците са* на различна възраст, пол и религиозна принадлежност, голям процент са роми.

2. *Семейството днес*. Участниците в групата са категорични в твърдението, че младото семейство трябва да живее отделно от възрастните, тъй като това оказва влияние в изграждането и функционирането му. Споделят, че все по-често в ежедневието един от родителите сам отглежда детето/децата, което е условие за проблеми във възпитанието и общуването между родител-дете. Друг проблем в семейството е ангажираността на родителите „... Те са по цял ден на работа и се връщат в дома вечер.“ Акцентира се върху финансите приходи.

3. *Ролевите стереотипи и взаимоотношения в семейството* към настоящия момент са определени като равнопоставени.

4. *Влиянието на пола върху ролите и поведението в семейството*. Според групата в миналото е имало значение полът и по точно доминиращата фигура на бащата, но в днешното семейство мъжът и жената са равнопоставени.

5. *Насилието* съществува било то физическо или психическо и това се дължи на желанието за власт и изливане на гнева

в следствие на безсилието на насилника да се справи с напрежението.

6. *Основни фактори, провокиращи насилие* са както в семейството, така и външни фактори, като претоварване на работното място.

7. Според групата за *преодоляване* на насилието е образование и възпитание.

Жители на село

1. За участниците в работната среща, *съвременното българско семейство* значително се е променило, като членовете на семейството нямат точно определени функции. Възпитанието е либерално, децата не зачитат родителското мнение и това се дължи на забързаното ежедневие.

2. *Ролевите взаимоотношения и стереотипи* в съвременното семейството към настоящия момент според тях са свързани с това, че основната грижи за отглеждането и възпитанието на децата е на жената; мъжът основно е носители на финансовите приходи.

3. *Насилието*: Групата в началото не се фокусира върху вида и начините на насилие, а върху това, че то съществува. Основните фактори за насилие са: безпаричието, ревността, гневът, различията в доходите на съпрузите.

4. По темата за домашното насилие голяма част от участниците са категорични, че то присъства в съвременното семейство. Групата счита, че това е проблем на семейството! „...Каквото се случва зад врата на къщата си остава там!“. Основна форма на насилие е физическото (бой).

5. *Мерките за справяне* с насилието според тях са: обсъждане на проблемите между членовете в семейството, чрез включването на медиатори (значимите възрастни в семейната структура).

Анализ на ситуацията. Членовете на групата са доминиращо мъже от ромски произход. Единствено в тази фокус група

ясно се очертаха специфичните особености на ромското семейство и взаимоотношенията в общността.

Лица на различна възраст жители на Община Сливен

1. *Участниците* са на различна възраст, пол и религиозна принадлежност (критерият, религиозна принадлежност е допълнен след проведената работна среща).

2. *Семейството днес*. По-младите в групата са категорични в твърдението, че младото семейство трябва да живее отделно от възрастните защото възрастовата разлика оказва влияние в общуването. Засегната е темата за семействата, в които един от родителите сам отглежда детето/децата. Според групата това е предпоставка за проблеми във възпитанието и общуването между родител-дете. Това е и основаната разлика в семейството преди и сега. „...Родителите са по цял ден на работа и се събират само вечер. Ако работят на смени може и с дни да не се засекат в дома. Българското семейството се е обърнало в съжителство на двама души.“ Акцентира се върху финансовата нестабилност на българското семейство.

Анализ на ситуацията. Усеща се нотка на носталгия за едно по-сплотено семейство и за един по-спокоен живот.

3. *Ролевите стереотипи и взаимоотношения в семейството* към настоящия момент са определени като равнопоставени. Съвременната жена работи и гради кариера, все по-малко време ѝ остава за децата, все повече тя е независима. Мъжът сега и преди неговата роля е да работи и да издържа семейството, но в момента на него му се налага да полага много повече усилия да осигури нужните доходи. Децата се отглеждат от „...чужди хора“ (визирани са детска ясла, детски градина и училище).

4. *Влиянието на пола върху ролите и поведението в семейството*. Според групата в миналото е имало значение полът и по точно доминиращата фигура на бащата, но в днешното семейство „...мъжът и жената са равнопоставени“. Засегната е темата за отпадането на задължителната казарма и как това оказва отрицателно влияние върху поведението на съвременния мъж.

5. *Насилието* съществуват било то физическо или психическо и това се държи на алкохол, желание за власт или изливане на гняв.

Анализ на ситуацията. Слабо бе засегната темата за религиозните нагласи и насилието в семейството, бе подхвърлено какво се случва в семейство с мюсюлманско вероизповедание, но темата бе прекъсната от жена с думите „Старите турци си гледат старите обичаи.“.

6. *Основни фактори*, провокиращи насилие фактори както са в семейството, така и външни фактори (претоварване на работното място или злонамерено подхвърлени реплики, които предизвикат насилие в дома)

7. Според групата за *преодоляване на насилието* е нужно младите хора преди да заживеят заедно, да се опознаят добре, за да няма насилие след като децата са родени, според групата тогава раздялата е по-трудна. Децата да са образовани и възпитани.

При възникнало насилие, жертвата да потърси помощ от психолог, ментор и църква.

Анализ на ситуацията. В личен разговор с участничка от групата става ясно, че в нейното разширено семейство е имало насилие, но пред нея не е обсъждано (пазено в тайна). Нейният коментар бе свързан с това, че е нужно подобни проблеми да се обсъждат пред деца с цел след време те самите да могат да намерят правилното решение. Членове на групата, които предимно са от ромски произход се включваха със социално желателни отговори, което не подлагаме на съмнение тяхната искреност, а предполагаме, че е вследствие на взаимното влияние на членовете в групата.

Ученици от горна училищна възраст

1. За *участниците* в работната среща съвременното българско семейство значително се е променило, като всеки в семейството няма точно определени функции. Споделят за промяна в поведението, нагласите и традициите в семейството. Според тях възпитанието е „по-лежерно“, децата не зачитат родителското

мнение и това се дължи на по-забързаното ежедневие и на нежеланието на родителите да изградят връзка с децата си (да изслушат и зачетат мнението на децата в семейството).

Споделят за по-малко делегирани права на учителите да наказват и по този начин да възпитават ученика, нарушил социално- нравствени норми.

Анализ на ситуацията. В самото начало на срещата отговорите са социално желателни, участват предимно момичета. Емоционалната натовареност на споделеното е положително, зачитават не само своите, но и родителите на приятели, за тях „... всяко семейство има собствена представа за поведение, нагласи и изразяване на чувства“ според нас в основата на социално желателен отговор се дължи на малкото населено място и това, че в по-голям процент от жителите на града се познават.

2. *Ролевите взаимоотношения и стереотипи* в съвременното семейството към настоящия момент според тях е, че жената (майката) е самостоятелна, осигурява прехраната като работи; основно тя се грижи за отглеждането и възпитанието на децата; мъжът (бащата) е този, който основно е носител на финансова стабилност. Според юношите той все повече се включва в домакинските дейности.

Анализ на ситуацията. Един отговор прави силно впечатление. В него се посочва, че разводът е положително разрешаване на проблема във взаимоотношенията в съвременното семейството. Голям процент от групата приема, че се забелязва положителна промяна в стереотипа на поведение на членовете в съвременното семейството. Споделят за по-малко ангажменти и задължение на децата в домакинството, което им осигурява повече свободно време. Лично за нас това е знак за слаба комуникация между родител–дете.

3. При зададения въпрос „Полът оказва ли влияние върху ролята и поведението в семейството?“, групата се раздели на две – едните приемат, че полът не оказва влияние, а останалите, че мъжът е доминиращата и ръководна фигура в семейството.

4. *Насилието*: Групата в началото не се фокусира върху вида и начините на насилие, а върху това, че то съществува. Според една от участничките, водещ фактор за насилието е вината, гневът и не осъществените родителски мечти за професионална реализация. Ежедневните вербални послания от страна на родителите се приемат за един вид насилие върху детето/децата в семейството. Физическото насилие за тях е заучена форма за справяне с проблема и унаследена от родителското поведение. Безпаричието е един от основните фактори за наличието на насилие в съвременното семейство.

Анализ на ситуацията. Групата изцяло е фокусирана върху насилието в семейството. При насока от наша страна да се обсъди насилието извън семейната среда, групата не пожела да коментира насилието в училище, при спортни събития и т.н, а продължи с коментара и заключението, че насилието възниква когато липсва нужното семейно възпитание.

5. *Мерките за справяне с насилието* за тях са: разговори, обсъждане на проблемите между членовете в семейството. Помощ от психолог. Раздяла на партньорите (развод).

Изводи

Нагласите към домашното насилие. Физическото насилие се възприема като проблем, останалите форми на насилие се индигират и припознават, но все още се negliжират от голяма част от изследваните лица.

Полово-ролеви стереотипи. Участниците изравняват функциите и властта на съпрузите, но в същото време се придържат към традиционните модели на отношения в българското семейство. Подчертани са полово-ролевите стереотипите при лицата с турска, а най-изявени при лица с ромска етническа принадлежност.

Взаимоотношения в семейството. Смята се, че жената става икономически по-активна и успешна. Промяната в структурата на семейството се възприема по-скоро като адаптация към новите социално-политически условия.

Причините за насилствените отношения в българското семейство според петте фокус групи се дължат най – вече социално-икономически и индивидуално-личностови фактори.

Насилие е съществувало и ще съществува. Нужно е да се работи за промени в образователната система, социалната политика и промени в законодателната и политическа власт.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Добрев, Д., Манолов, М. (2020) Политическата психология в полето на българските етнопсихологически особености. В. Търново // **Dobrev, D., Manolov, M.** (2020) Politicheskata psihologiya v poletoto na balgarskite etnopsihologicheski osobenosti. V. Tarnovo.

Иванов, И., Манолов, М. (2023) ПУБЛИЧНИ ПОЛИТИКИ СПРЯМО ПОЛОВО-РОЛЕВИТЕ СТЕРЕОТИПИ И НАГЛАСИ, ВОДЕЩИ ДО НАСИЛСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРСКОТО СЕМЕЙСТВО (политики и практики). В. Търново: Фабер // **Ivanov, I., Manolov, M.** (2023) PUBLIChNI POLITIKI SPRYaMO POLOVO-ROLEVITE STEREOTIPI I NAGLASI, VODEShi DO NASILSTVENI OTNOSHENIYa V BALGARSKOTO SEMEYSTVO (politiki i praktiki). V. Tarnovo: Faber.

Петрова, К., Чавдарова, В., Тасевска, Д. (2021) Изследване на етнопсихологическите и културни особености на българското семейство в контекста на насилието, основано на пола. В. Търново: Фабер // **Petrova, K., Chavdarova, V., Tasevska, D.** (2021) Izsledvane na etnopsihologicheskite i kulturni osobenosti na balgarskoto semeystvo v konteksta na nasiliето, osnovano na pola. V. Tarnovo: Faber.

Христова, В. (2022) Кризата на средната училищна възраст. В: Приложна психология и социална практика – сборник доклади от XXI Международна научна конференция. Университетско издателство ВСУ “Черноризец Храбър“, Варна, 2022, с. 199-204. ISSN: 1314-0507// **Hristova, V.** (2022) Krizata na srednata uchilishtna vazrast. V: Prilozhna psihologiya i sotsialna praktika – sbornik dokladi ot XXI Mezhdunarodna nauchna konferentsiya. Universitetsko izdatelstvo VSU “Chernorizets Hrabar“, Varna